

מסורת הש"ס
 א. ראה תוספתא בבורות פ"ד י.
 ב. ראה שם ח (בשנינו).
 ג. (הטענה) סוכה נ"ב, חולין נ"א.
 ד. חולין נ"ב, וראה תוספתא בבורות פ"ד ט.
 ה. ביצה לה"ב, כלה רבתי פ"ה ד.

גרסות

על קרן בכתיב ועוד: **של קרן** וכן להלן.
כשהיו ברוב כתביו ובש"מ: **שהיו** ובב"ב: **שהיו**.
שלא יבואו בכתיב: **כדי שלא יבואו**.
תרתיו בש"מ ובב"ב: **ותרתיו**.
דכספא בכתיב ועוד, וכן בב"ב ועוד: **לכספא**.
והבא בכתיב ועוד: **והבא**.
בר נתן בש"מ: **בר נתן אמר**.
שיש בשר בכתיב ועוד: **שיש בה בשר** ובש"מ ובב"ב: **או שיש בשר**.
או אין לו בהרבה כתביו: **אין לו**.
אין לו שני כיסין במשניות וברוב כתביו: **אין לו אלא כיס אחד**.
עכוז בכתיב ועוד: **הרגיזו** ויש: **הרגזו** וראה רש"י ותוס' חיצונית בש"מ.

אם יש ביצה ברוב כתביו: **אם יש שם ביצה** וכן להלן.
סופו ברוב כתביו: **סופה**.
נשחטה בכתיב ועוד: **ונשחטה** במשניות וברוב כתביו: **ונשחטה**.
כמי שאין לו יש בכתיב: **בידוע** שאין לו.
בפירן בכתיב ועוד: **בפרו** ויש: **בפרו** וראה בענינים.

ולא יצאת **ונשחטה** **ונמצאת** **יש** בכתיב: **ולא יצאת אלא אחת** **ונשחטה** **ונמצאת** **שניה**.
ונשחטה בש"מ: **ונשחט**.
ישראל ברוב כתביו ובש"מ: **לישראל**.

נבלות בכתיב: **נבלות וטרפות** **נבלות**.
אלא טריפות **לא** בכתיב: **וטריפות** **לאו** וברוב כתביו: **טריפות**.

ישראל בכתיב: **לישראל** ויש: **את ישראל**.
שהוא **קלוטות** במשניות ובכתביו: **קלוטות**.

מירכים **גבוהת** במשניות וברוב כתביו: **מירכותיו** **גבוהת** ובכמה כתביו: **מירכיו** **גבוהת** וברמב"ם: **אחת מארמונותיו** **גבוהת**.

הקוים
אין לו ביצים **וכי**
כיס **האשכים** **והאשכים** **נוצרים** **בתהליכים** **נפרדים**. **האשכים** **נוצרים** **בזנב** **הקוטבי** **של** **הכליות** **ויורדים** **אל** **כיס** **האשכים** **באמצע** **חיי** **העובר** **דרך** **תעלת** **המפשעה**. **לעיתים** **הם** **נתקעים** — **מסיבות** **שונות** — **בדרכם** **לכיס** **האשכים**, **ולפעמים** **הם** **בדיוק** **בתוך** **טבעת** **המפשעה**, **ורק** **הבדיקה** **שמוצעת** **כאן** — **להושיב** **אותם** **על** **עכוס** **ולמקד** **תגלה** **אותם**. **לפעמים** **הם** **אינם** **יורדים** **אלא** **נשארים** **בתוך** **הבטן**, **ורק** **בניתוח** **של** **הבתם** **לאחר** **שחיטה**, **אפשר** **לראותם**.

רגליו **קלוטות** **כשל** **חמור**

קיינים

בשושן **הבירה** **כפי** **המתואר** **במשנה** **(מדות** **פ"א** **מ"ג)** **היתה** **מעל** **השער** **המזרחי** **של** **הר** **הבית** **"ששון** **הבירה** **עורה"**. **כלומר**, **מעין** **צורה**, **תבליט** **של** **ששון** **בירת** **פרס**, **שנתח** **שלטונה** **הוקם** **הבית** **השני** **(ראה** **מנחות** **צ"ח,א)**, **ושני** **פירושים** **לענין**, **לפי** **האחד**, **היתה** **לשכה** **מעל** **השער** **המזרחי** **של** **הר** **הבית**, **שכן** **היה** **מזויר** **על** **בוטלה**, **ובאותה** **לשכה** **היו** **מנותח** **שתי** **מדות** **אורך** **אלו** **(ראה** **רש"י)**, **ואילו** **רבינו** **חננאל** **מביא** **פירוש** **נוסף**, **שלא** **היתה** **שם** **כל** **לשכה**, **אלא** **שבגידיה** **של** **אותה** **צורת** **ששון** **הבירה**, **היו** **שתי** **אמות**, **אחת** **יתרה** **חצי** **אצבע** **על** **אמה** **של** **משה**, **ואחת** **יתרה** **אצבע**. **מושיבו** **על** **עכוזו** **וממערך** **ולדעת** **ר' ישמעאל**, **גם** **אם** **מיעך** **ולא** **יצאה** — **אין** **לשחטה**, **משום** **ש** **ש** **אם** **יש** **לו** **שני** **כיסים** — **בראי** **יש** **לו** **שתי** **ביצים**, **והמיעך** **אינו** **מהווה** **בדיקה** **מושלמת** **להוציא** **בכור** **או** **מחזקתו**.

והתיר **ר' עקיבא** **ואסר** **ר' יוחנן** **בן** **נורי** **לדעת** **ר' עקיבא**, **אם** **ביצה** **יוצאת** **ממקומה** **על** **יד** **מיעך** — **אכן** **אין** **זה** **מום**, **ואסור** **לשחוט** **על** **כך** **את** **הבכור**. **אבל** **כיון** **שלא** **יצאה** **על** **יד** **מיעך**, **והיא** **דבוקה** **בכסלים** — **הרי** **זה** **איבר** **שבאופן** **קבוע** **אינו** **במקומו**, **והוא** **מום** **(רש"י)**, **ואילו** **ר' יוחנן** **בן** **נורי** **סבור** **כי** **גם** **אם** **הביצה** **דבוקה** **בכסלים** — **אין** **זה** **מום**, **ואף** **שגם** **לדעתו** **מוותר** **לשחוט** **על** **פי** **ל** **בדיקה** **של** **מיעך**, **מכל** **מקום** **אם** **אכן** **התברר** **שיש** **ביצה** **דבוקה** **בכסלים** — **הרי** **זה** **אסור**, **כדי** **לכבד** **תם** **שנשחט** **מחוץ** **למקדש** **(חזון** **איש)**.

חסורי **מוחסרא** **וכי** **שתי** **כיסין** **וביצה** **אחת** **הרי** **זה** **מום** **לולי** **פתרון** **זה**, **ניתן** **היה** **לומר** **שהמשנה** **שונה** **ברך** **זו** **ואין** **צורך** **לומר** **זו** **(וראה** **מהר"ש** **אלנאו** **ועוד** **שדנו** **מדוע** **לא** **פירשו** **כן)**, **ואילו** **הסבר** **הזו** **מנחה** **שמדובר** **בשני** **דינים** **שונים**, **ועוד**, **לפי** **המשנה** **כפשטה**, **ניתן** **היה** **לומר** **כי** **ר' ישמעאל** **ור' עקיבא** **באים** **לפרש** **את** **דבריו** **של** **תנא** **קמא** **"אין** **לו** **אלא** **ביצה** **אחת"**, **באיוה** **אופן** **אנו** **אומרים** **שהוא** **מום**, **ולפי** **היסטורי** **מיחסרא** **"היה** **הם** **ברואי** **חולקים** **על** **דבריו** **אלו**.

ושתי **הדעות**, **של** **ר' ישמעאל** **ור' עקיבא**, **נראות** **לכאורה** **בחרוזת**, **שלדעת** **ר' ישמעאל** **ברואי** **אין** **כאן** **מום**, **ואין** **לשחוט** **גם** **על** **סמך** **בדיקה** **של** **מיעך**, **ואילו** **לדעת** **ר' עקיבא**, **יש** **צורך** **בבדיקה**, **ובבוחה** **להתיר** **שחיטה** **של** **הבכור**. **אבל** **נחלקו** **הראשונים** **בהסבר** **דעתו** **של** **תנא** **קמא**, **שאמר** **בצורה** **סתמית**: **"הרי** **זה** **מום"**. **יש** **הסבורים** **כי** **לדעת** **תנא** **קמא** **אין** **צורך** **בבדיקה** **של** **מיעך**, **כפי** **שמעריך** **ר' עקיבא**, **והוא** **מוותר** **כדי** **בעל** **מום**, **אף** **על** **פי** **ש** **אם** **היה** **ממערך** **הביצה** **יוצאת** **(ראה** **רמב"ם** **ורא"ש)**, **וטעם** **הדבר**, **משום** **שכל** **מום** **שאינו** **נרפא** **מאלוה**, **אלא** **צריך** **ביצה** **כדי** **לרפאותו**, **נחשב** **כמום** **קבוע** **(ראשית** **בכורים)**, **ויש** **שהבינו** **מדברי** **הרמב"ם**, **כי** **אף** **שלדעת** **תנא** **קמא** **אין** **צורך** **במיעך** **כדי** **לשחוט** **את** **הבכור**, **מכל** **מקום**, **אם** **נשחט** **ונמצאה** **ביצה** — **הרי** **זה** **אסור**, **משום** **שנתברר** **כי** **בכור** **זה** **תם** **הוא** **(ראה** **ר"י** **קורקוס** **ומהר"ש** **אלנאו)**, **וראה** **אור** **שפת**.

מעשה **בפירן** **של** **בית** **מנחה** — **רש"י** **פירש** **כי** **"פירן"** **הוא** **שם** **מקום** **(לפי** **גרסת** **ש"ם)** **פירח**, **ובתוס'** **צינו** **לגרסת** **התוספתא** **"בפרה"** **ובדומה** **לכך** **יש** **בכתביו** **נוסח** **"בפרי"**, **שהוא** **מתאים** **יותר** **למציאות** **עליה** **מדובר** **כאן**, **של** **אשכים** **של** **פר** **וכי**.

מלנך **ש** **מן** **הצרפתית** **העתיקה** **flancs** — **סלים**, **שחורים** **הפמייים** **של** **התיכים** ***אשלושיים** **של** **בית** **מנחה** **eslosier** **מן** **הצרפתית** **העתיקה** **לשמות**.

פירסה **של** **כשל** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

פירסה **של** **חמור**

בשושן **הבירה** **(מקום** **מיוחד** **מעל** **לשער** **המזרחי** **של** **הר** **הבית)**, **אחת** **מן** **האמות** **מזרחית** **דרומית**. **זו** **שעל** **קרן** **מזרחית** **צפונית**, **ואחת** **על** **קרן** **מזרחית** **על** **אמה** **של** **משה**, **שהשתמש** **בה** **לצורך** **בניית** **המשכן**, **חצי** **יתירה** **עליה** **על** **האמה** **הזו** **חצי** **אצבע**

בשושן **הבירה** — **יגיע** **שעשוי** **על** **שער** **מזרח**, **ומקרי** **"ששון** **הבירה"**, **נמנמות** **צפרק** **"שתי** **להטם"** **(ח"פ)**. **שיהו** **אומנין** **נוטלין** **בקטנה** — **כשהיו** **מתנין** **עם** **האומנין** **לעשות** **כך** **וכן** **אמות** **מלאכה** **לנדק** **הפית**, **היו** **מתנין** **גזל** **משה**, **והן** **עושין** **למדה** **הגדולה** **למדת** **אמת** **שעושין** **בששון** **הבירה**. **שלא** **יבואו** **לידי** **מעילה** — **שלא** **יהיו** **מן** **הסקקש**.

בשושן **הבירה**, **אחת** **על** **קרן** **מזרחית** **צפונית** **ואחת** **על** **קרן** **מזרחית** **דרומית**. **שעל** **קרן** **מזרחית** **צפונית** **היתה** **יתירה** **על** **של** **משה** **חצי** **אצבע**, **ושעל** **קרן** **מזרחית** **דרומית** **היתה** **נוספת**, **נמצאת** **הגדולה** **יתירה** **על** **של** **משה** **אצבע**. **ולמה** **היה** **אחת** **גדולה** **(אלו** **שהיו** **בשושן** **הבירה)** **ואחת** **קטנה** **(של** **משה)?** **כשהיו** **אומנין** **(בעלי** **מלאכה)** **עושים** **מלאכתם** **במקדש** **היו** **נוטלין** **בקטנה**, **כלומר**, **מחשבים** **את** **שכרם**, **כך** **וכך** **דיירים** **לאמה**, **לפי** **האמה** **של** **משה**, **ומחזירין** **גדולה**, **כלומר**, **עושים** **כפועל** **לפי** **מידתה** **של** **אחת** **משתי** **אמות** **אלה**, **כדי** **שלא** **יבואו** **לידי** **מעילה**, **שמא** **יטלו** **מן** **ההקדש** **יותר** **מן** **הראוי**. **ועל** **אותה** **אצבע** **ששינו** **במשנה** **זו**, **שהגדולה** **יתירה** **על** **של** **משה**, **אמרו** **בברייתא** **שהיא** **אחד** **מארבעה** **בטפח** **של** **כל** **אדם**. **ולגופה** **של** **משנה** **זו** **שואלים**: **תרתיו** **(שתיים)** **שתי** **אמות** **יתרות** **על** **של** **משה**, **בשני** **גדלים** **שונים**, **למה** **לי?** **ומשיבים**: **חדא** — **דכספא** **והבא** **(אחות)**. **הקטנה** — **של** **מלאכת** **כסף** **(ח"ב)**, **שמלאכתם** **יקרה**, **והפסדם** **של** **האומנים** **גדול** **אפילו** **בהפרש** **מועט**. **והדא** **דבנינא** **(ואחות)** **הגדולה** — **של** **בנין** **אבן** **ועץ**. **רב** **נחמץ** **בר** **יצחק**, **ואי** **תימא** **(ויש** **אומרים)** **שרב** **הונא** **בר** **נתן** **אמר**: **מה** **ששנו** **בברייתא** **שאצבע** **שאמרו** **הכמים** **אחד** **מארבעה** **בטפח** **של** **כל** **אדם**, **נאמר** **כי** **חסה** **לאותה** **הלכה** **ששינו** **במשנתנו**, **לענין** **מומי** **הבכור**: **ש** **אם** **יש** **בשר** **בין** **חוליא** **לחוליא** **של** **הזנב**, **מלא** **אצבע** — **הרי** **זה** **מום**.

א משנה **"אין** **לו** **ביצים** **או** **אין** **לו** **אֵלָא** **בִּיצָה** **אַחַת**. **רבי** **ישמעאל** **אומר**: **אם** **יש** **לו** **שְׁנֵי** **כִּסְיִן** **—** **יש** **לו** **שְׁתֵּי** **בִּיצִים**, **אֵין** **לו** **שְׁנֵי** **כִּסְיִן** **—** **אֵין** **לו** **אֵלָא** **בִּיצָה** **אַחַת**. **רבי** **עקיבא** **אומר**: **מושיבו** **על** **עכוזו** **וּמְמַעַךְ**, **אם** **יש** **בִּיצָה** **—** **סופו** **לִצְאָתָא**. **מַעֲשֵׂה** **שְׁמִיעַךְ** **וְלֹא** **יֵצֵא**, **וְנִשְׁחָטָה**, **וְנִמְצְאתָ** **דְּבוּקָה** **בְּכִסְלִים**, **וְהִתִּיר** **רַבִּי** **עֲקִיבָא** **וְאָסַר** **רַבִּי** **יוֹחָנָן** **בֶּן** **נּוּרִי**.

ב גמרא **השפא** **אין** **לו** **אֵלָא** **בִּיצָה** **אַחַת** **אֲמַרְתָּ** **הוּי** **מוּמָא**, **אֵין** **לו** **כָּלֵל** **מִבִּיעֵיָא**? **—** **חֲסוּרֵי** **מִיחֲסָרָא** **וְהִכִּי** **קִתְּנִי**: **אֵין** **לו** **שְׁתֵּי** **בִּיצִים** **בְּשְׁתֵּי** **כִּסְיִן** **אֵלָא** **בְּכִיסֵי** **אֶחָד**, **אִי** **נִמְי** **שְׁתֵּי** **כִּסְיִן** **וּבִיצָה** **אַחַת** **—** **הָרִי** **זֶה** **מוּם**. **רבי** **ישמעאל** **אומר**: **יש** **לו** **שְׁתֵּי** **כִּסְיִם** **—** **בִּידוּעַ** **שֵׁשׁ** **לו** **שְׁתֵּי** **בִּיצִים**, **אֵין** **לו** **אֵלָא** **כִּיס** **אֶחָד** **—** **כְּמִי** **שֶׁאֵין** **לו** **אֵלָא** **בִּיצָה** **אַחַת** **דְּמִי**. **וְאֵתָא** **רַבִּי** **עֲקִיבָא** **לְמִימַר**: **בִּידוּעַ** **לֹא** **א**

גמרא לא שנו – דבעל חמש רגלים או שלשה דהו מוס, ולא טריפה. אלא – שהסוקר או הימור הו ביד, שיש לו לבעל חמש רגלים שלש ידים ושמי רגלים, ובעל שלש – שמי רגלים ויד אחת, דעיד לא שייך טריפות. כנטול דמי – ובהמה שנו יד וחלל שלה – נצילה. וקיימא לן נצטמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה – טריפה. ועוד, טקא לאטמא דקף מדוכמה – טריפה. לא תימא – דמכל וכל דומות לממור, דעגילין ולא סדיקין. אלא כיון דעגילין – כשל ממור – הו מוס, דפרסות בהמה טריפה אינן עגולות. כסלי = *פלג"ק. בתוך הכסל – כן דין הבהמה, שהיך מחוצת גלגליה סמוך לכסלים, ולא למעלה מן הכסלים דהיינו על גב האליה. שנשחרבה ירכו – שאחז מיריכותיו גדולה ממזכמה.

משנה אף על פי שאינו ניכר – נגמרא מפרס. לא שמענו אלא אלו – שהחכמו למעלה. ולאו הן השגה שהסוף: את שגלגל עינו כו'. לשל חזיר – מפרס נגמרא. רוב המדבר – היינו קלת הלשון שאינו דוק במלקומו. **גמרא** מחמת עצמו – שאין השגר נראה, אלא ניכר הוא מממת שולג. והלשון הרגל זו היא מלאכה. דלאו היינו אורחיה – שהיא גלגל של בהמה עגול. תשב לזכר – ימי טומאה שבעה, ושלשום ושגלה ימי טוהר. תשב לנקבה – ארבעה עשר טמאים וששים וששה טהורים. לזכר ולנקבה – לחומרא. ימי טומאה דנקבה – שבעים, וימי טוהר זכר – דלא יאה לה אלא שלשים וששה ימי טוהר. מאי טעמא דרבי מאיר – דלמא: הולדת מין צממה – טמאה ליה, כולל מעליה. הואיל – ודומה לאדם שגלגל העין. באוכמא – שחור של עין הבהמה (אינו) עגול כשל אדם. הא בצירא – כל בית מושב הלשון והסריק קרי "צירא", והוא ודאי [אינו] עגול כשל אדם. לא תימא – דענין דומה לחזיר מכל וכל, דשפיר ופריס. שפיר – פיו עגול פריס – ששפה עליונה ולחיים העליונות עשופות על התחתונות. ומפי המורה אימתן לן אפסא, דשפיר – שלחיו העליונות הולכות ומתחדדות כשפיר. **גמרא** מאי תנא – דדמי להאי מעשה, דקמיי:

תוספות

**אישלוישיי"ר בלע. ובגון דלא איבעול ניביה, דאי איבעול ניביה – טריפה נמי הוי, כדאמר ר' אבהו "חולין נה, ב, א, הוי, כדאמר ר' אבהו דשף מדוכמה – טריפה, והוא מילי דאיבעול ניביה. וקשיא לפירושו: דאיכא מאן דטריף התם אפילו לא איבעול ולא אפסוקי! אלא יש לפרש: דנשמט מן מתחלת ברייתא. וכן "שנתרבה" בסמוך.

עליה דרבי; וקאמרין: כי פליגי רבנן עליה דרבי – בשפתו עליונה עורפת על התחתונה, אכל שהתחתונה עורפת על העליונה – הרי זה מום.

ממין בעלי חיים טמאין, בין אם הוא נראה ממין טהורין, אם זכר הוא העובר – תשב ימי טומאה וימי טהרה כמו ללידת זכר, שבעה ימי טומאה, ושלושים ושלושה ימים שדמה טהור (ויקרא יב, ב-ד). אם היה הנפל נקבה – תשב כמו לנקבה, ארבעה עשר יום ימי טומאה, וששים וששה יום ימי טהרה (שם ה). אם אינו ידוע אם זכר או נקבה – כחומרה שבשניהם: ארבעה עשר ימי טומאה, וכמו מונה תשעה עשר ימי טהרה בלבד, עד מלאת שלושים ושלושה ימי טהרה של זכר. אלו דברי ר' מאיר. ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: מאי טעמיה [מה שנעמן] של ר' מאיר, שהמפלת כמין בעל חיים דינה כמפלת ולד אדם – הואיל וגלגל עינו של בעל חיים עגול כשל אדם! אמר רב יוסף: לא קשיא [אין זה קשה], הא [זה] – באוכמא [בשחור של העין]. הא [זה] – בחיורא [בגלגל]. ופירוש המומים: ופיר דומה כשל חזיר. אמר רב פפא: לא תימא דשפיר [אל תאמר שהוא רק כשהפה מחודד] ופרוס, שהשפה העליונה פרוסה על התחתונה ועודפת עליה, ממש כשל חזיר. אלא כיון שפרוס אף על גב דלא שפיר [אף על פי שאינו מחודד], הרי זה מום. ועוד שנינו: ושניטל רוב המדבר שבלשונו. ומעירים: מתניחין מני [משנתנו כשיטת מני היא?] שיטת ר' יהודה היא, דתניא [וששנוה ברייתא]: ואת שניטל רוב הלשון הרי זה מום. ר' יהודה אומר: לא דווקא רוב הלשון, אלא רוב המדבר של לשונו.

ה משנה ומעשה היה שהלחי התחתון עורף על העליון, ושאל רבן גמליאל לחכמים, ואמרו: הרי זה מום. **ט גמרא** ושואלים: מאי תנא דקמיי [מה שנה תחילה במשנה שהוא שונה] כאן "ומעשה" מדוע הוא שונה כאן מעשה זה? ומשיבים: משום דתנן [ששנינו] בראשית המומים שהוסף אילא במשנה הקודמת: פיר דומה לחזיר, ופליגי רבנן עליה [וחלקו חכמים עליו] על ר' אילא. וקאמרין [ועל כך אנו אומרים]: כי פליגי רבנן עליה [כאשר חלקו חכמים על] ר' אילא, ואינם מתירים לשחטו כשפיר דומה לשל חזיר – הרי זה משפתי עליונה עורפת על התחתונה, אבל כשהתחתונה עורפת על העליונה – לכל הרעות הרי זה מום.

עיונים

טריפה נמי הוי ואם הוא טריפה – אין שוחטים אותו, למרות שהוא גם בעל מום, משום שאינו ראוי לאכילה. וכשם ששנינו במסכת תמורה (ל, ב), שקרשים שנעשו טריפה – אין פורים אותם, משום שאין פורים את הקרשים להאכילם לכלבים, לכן גבי הבכור – אין שוחטים אותו אם הוא טריפה, למרות שהוא בעל מום, משום שאינו ראוי לאכילה (שי למורא).

דכל יתיר כנטול דמי וזין זה הוא דווקא ברגל הבהמה, שאפילו אם נחתכה רגלה למעלה מן הארכובה (הברך) הריהו טריפה, וכן, אפילו אם רק נשמטה ירכה וניתקו הנובים גם כן טריפה היא (ראה לעיל). מה שאין כן ביד (הרגל הקדמית), שלא רק אם נשמטה אינה טריפה, אלא אפילו ניטלה חיד לגמרי – אינה טריפה.

שורע שנשחרב לו ירכו יש שכתבו כי הכונה כאן ל"שחול" של המשנה, שנשמטה ירכו, וישתרבבה היינו "נשמטה", וכולם בכלל "שורעי" שבתורה. ומפירושו רש"י כאן, וכן מפירושו לתורה, עולה כי יש להבחין בין "שורעי", שמתחילת ברייתו נולד עם איבר גדול מחבירו, לבין "שחול", שהוא מקרה בו האיברים שווים בגודלם, אלא שהיך נשמטה ממקומה (ראה טור סימן שט, חתי"ס י"ד נ). **הא באוכמא הא בחיורא** לראשונים פירושים שונים והפוכים בענין זה. יש שפירשו כי בבעלי חיים השחור שבעין, האיטון, הריהו עגול כשל אדם, והלבן הריהו מוארך, ואינו עגול כשל אדם (מאיר נדה כגא ועוד, וכן תיקנו בדפוסים ברש"י, ורמב"ן פירש להיפך). ונרסת רש"י וראשונים רבים היא: "הא באוכמא הא בצירא", ופירש רבינו גרשום כי "צירא" מובטו – סדק, חריץ, כלומר, ארובת העין, שהיא עגולה דווקא אצל האדם, ור"ח גרס "צירא", ופירש כי הכונה ל"אדם השחב את השחור", כלומר, ה"שחור", במשנה לעיל (לח"א) המפסיקה בין הלבן והשחור שבעין (ראה ערך ערך צר).

לא תימא דשפיר פרוס רש"י מביא שתי אפשרויות לפירוש "שפיר", האחת – שהפה עגול, והשנייה – שלחיו העליונות הולכות ונהיות צרות, ומתחדדות כשפיר, ובענין "פרס" מסביר רש"י שהשפה העליונה פרוסה ומתרחבת מעבר לתחתונה. ואילו רבינו גרשום מסביר כי "פרס" עניינו קפול כלפי מעלה של השפה העליונה.

כי פליגי רבנן עליה וכו' בשפתו עליונה עורפת לכאורה, לא התרכזה משנה זו להיאמר, שהרי ממילא הלכה כאילא, ולא כדעת חכמים, וכפי שפסקו "בית דין של אחריהם" במשנה הקודמת. אלא שכל כלי פנים, הבויא רבי משנה זו ללמד שבמקרה ששפתו התחתונה עורפת הרי זה מום ליתת הכל (חזון איש), ויש לומר כי משנה זו נשתנה קודם למה ששנינו בסוף המשנה הקודמת. שהלכה כאילא, ואף שנפסק שלא כמו משנתנו מכל מקום לא הוציאנו, כדרך שאמרו בכמה מקומות: "מישנה לא הוז ממקומה".

ד גמרא שנינו במשנה: בעל חמש רגלים או שאין לו אלא שלוש הרי זה מום. אמר רב הונא: לא שנו אלא שחסר יותר ביד, כרגלים הקדמיות, אבל אם חסר יותר ברגל, כרגלים האחוריות – לא רק שהיא בעל מום, אלא טריפה נמי הוי [גם כן הוא]. ואם נשחט – אסור באכילה, מפני שכל איבר יתיר בגוף הבהמה – כנטול דמי

ד גמרא אמר רב הונא: לא שנו אלא שחוסר יתיר ביד, אכל ברגל – טריפה נמי הוי, דכל יתיר – כנטול דמי. אמר רב פפא: לא תימא דעגילין ולא סדיקין, אלא כיון דעגילין – אף על גב דסדיקין. ו"השחול והכסול" וכו'. תנו רבנן: איזהו כסול ואיזהו שחול? שחול – שנשמטה ירכו, כסול – שרגלו אָחד בתוך הכסול ורגלו אָחד על גבי הכסול. תנא: השרוע והקלוט; "שרוע" – שנשחרב לו ירכו, קלוט – שרגליו קלוטות כשל חמור וכשל סוס.

ה משנה נשבר עצם ידו ועצם רגלו, אף על פי שאינו ניכר. מומין אלו מנה אילא ביבנה, והודו לו חכמים. ועוד שלשה הוסיף, אמרו לו חכמים: לא ידעו רבנן, אלא שנינו במשנה: והשחול והכסול: וכו'. ובענין זה תנו רבנן [שנו חכמים]: איזהו כסול ואיזהו שחול? שחול – שנשמטה ירכו, כסול – שרגלו אחד בתוך הכסול, כלומר, שעצם הירך במקומה, ורגלו אחד יצאה העצם ממקומה, והיא על גבי הכסול. תנא [שנה] החכם בברייתא: מהם השרוע והקלוט, שהוכרו בתורה כאסורים בהקרבה (ויקרא כב, כג)? שרוע – שנשחרב לו ירכו, שהיא ארוכה מחבירתה. קלוט – שרגליו (כלומר, פרסותיו) קלוטות כשל חמור וכשל סוס.

ה משנה ועוד במומי הבכור: נשבר עצם ידו או עצם רגלו, אף על פי שאינו ניכר, הרי זה מום. מומין אלו ששנינו בפרק זה, מנה אילא, שהיה מומחה במומי הבכור, ביבנה, והודו לו חכמים. ועוד שלשה מניי מומים הוסיף, אמרו לו חכמים: לא שמענו את אלו. ומה הוסיף? בכור בהמה שגלגל עינו עגול כשל אדם, ופיר דומה כשל חזיר, ושניטל רוב החלק המדבר בלשונו (אילו היה זה אדם שמדבר), כלומר, החלק שאינו דבוק למקומו. בית דין של אחריהם אמרו: גם שלושה מומים אלו שמהם אילא הרי זה מום, ומותר לשחוט על כך את הבכור.

ו גמרא שנינו שאם נשברה עצם ידו או רגלו, אף על פי שאינו ניכר – הרי זה מום. ושואלים: אם היה זה שבר שאינו ניכר, מי קא הוי מומא [האם הוא מום]? והלא רק מום שבגלוי נחשב למום! (ראה לעיל לז, ב). אמר רב פפא: הכונה היא שאינו ניכר מחמת עצמו, שאין שינוי צורה ברגל, אבל ניכר מחמת מלאכה, בצורת ההליכה.

ז שנינו: מומין אלו מנה אילא ביבנה, והוסיף עליהם עוד שלושה, וביניהם – את שגלגל עינו עגול כשל אדם. ושואלים: למימרא דלאו היינו אורחיה [האם לומר שאין זה דרכן] של בעל חיים? ורמינהו [ומקשים] על כך כמה ששנינו: אשה המפלת עובר, הנראה כאילו הוא מין בהמה וחיה ועוף, בין אם הוא נראה מין בהמה וחיה ועוף, ושלושים ושלושה ימים שדמה טהור (ויקרא יב, ב-ד). אם היה הנפל נקבה – תשב כמו לנקבה, ארבעה עשר יום ימי טומאה, וששים וששה יום ימי טהרה (שם ה). אם אינו ידוע אם זכר או נקבה – כחומרה שבשניהם: ארבעה עשר ימי טומאה, וכמו מונה תשעה עשר ימי טהרה בלבד, עד מלאת שלושים ושלושה ימי טהרה של זכר. אלו דברי ר' מאיר. ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: מאי טעמיה [מה שנעמן] של ר' מאיר, שהמפלת כמין בעל חיים דינה כמפלת ולד אדם – הואיל וגלגל עינו של בעל חיים עגול כשל אדם! אמר רב יוסף: לא קשיא [אין זה קשה], הא [זה] – באוכמא [בשחור של העין]. הא [זה] – בחיורא [בגלגל]. ופירוש המומים: ופיר דומה כשל חזיר. אמר רב פפא: לא תימא דשפיר [אל תאמר שהוא רק כשהפה מחודד] ופרוס, שהשפה העליונה פרוסה על התחתונה ועודפת עליה, ממש כשל חזיר. אלא כיון שפרוס אף על גב דלא שפיר [אף על פי שאינו מחודד], הרי זה מום. ועוד שנינו: ושניטל רוב המדבר שבלשונו. ומעירים: מתניחין מני [משנתנו כשיטת מני היא?] שיטת ר' יהודה היא, דתניא [וששנוה ברייתא]: ואת שניטל רוב הלשון הרי זה מום. ר' יהודה אומר: לא דווקא רוב הלשון, אלא רוב המדבר של לשונו.

ה משנה ומעשה היה שהלחי התחתון היה עורף על העליון, ושאל רבן גמליאל לחכמים, ואמרו: הרי זה מום. **ט גמרא** ושואלים: מאי תנא דקמיי [מה שנה תחילה במשנה שהוא שונה] כאן "ומעשה" מדוע הוא שונה כאן מעשה זה? ומשיבים: משום דתנן [ששנינו] בראשית המומים שהוסף אילא במשנה הקודמת: פיר דומה לחזיר, ופליגי רבנן עליה [וחלקו חכמים עליו] על ר' אילא. וקאמרין [ועל כך אנו אומרים]: כי פליגי רבנן עליה [כאשר חלקו חכמים על] ר' אילא, ואינם מתירים לשחטו כשפיר דומה לשל חזיר – הרי זה משפתי עליונה עורפת על התחתונה, אבל כשהתחתונה עורפת על העליונה – לכל הרעות הרי זה מום.

ה משנה ועוד בשנינו: ושניטל רוב המדבר שבלשונו. ומעירים: מתניחין מני [משנתנו כשיטת מני היא?] שיטת ר' יהודה היא, דתניא [וששנוה ברייתא]: ואת שניטל רוב הלשון הרי זה מום. ר' יהודה אומר: לא דווקא רוב הלשון, אלא רוב המדבר של לשונו.

אורה ההלכה

לא שנו וכו' אלא ביד אבל ברגל טריפה נמי הוי בהמה שהיתה חסרה רגל בתחלת ברייתה – הריהו טריפה, וכן אם היתה יתירה רגל, שכל היתר – חסר הוא. אבל אם היו לה שלוש ידים, או יד אחת בלבד – מותרת. ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). כדברי רב הונא. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פ"ח הלכה טו, טור י"ד סימן שט, ש"ע י"ד נג, א, שם נה, ד, וראה שם בב"י).

מי שנשבר עצם ידו ועצם רגלו מי שנשבר עצם ידו, או עצם רגלו, אף על פי שאינו ניכר כשעומד, אם ניכר כשההלך – הרי זה מום (ראה כ"מ ר"י קורקוס). כמשנה ובגמרא. ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת המקדש פ"ז הל' טו, טור י"ד סימן שט).

גלגל עינו עגול כשל אדם היה גלגל עינה של הבהמה עגול כשל אדם – הרי זה מום. כבית דין של אחריהם. והרמב"ם לא חילק בגמרותנו. ואילו הטור כתב כי הכונה היא למושב העין (הלכן פרישה). שאצל הבהמה הוא משוך ואינו עגול. ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). (רמב"ם שם הלכות איסורי מובה פ"ב הל' ב, טור י"ד סימן שט).

פיר דומה כשל חזיר היה פיר דומה לפיר של חזיר, ששפתו העליונה עוברת על התחתונה. אף על פי שאינו מחודד כשפיר – הרי זה מום, ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). וכבית דין של אחריהם, ובגמרא. (רמב"ם שם הלכות איסורי מובה פ"ב הל' ב, טור י"ד סימן שט).

ניטל רוב המדבר שבלשונו מי שניטל רוב המדבר של לשונו – הרי זה מום, ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). כבית דין של אחריהם. (רמב"ם שם הלכות ביאת המקדש פ"ז הל' ז, טור י"ד סימן שט).

המפלת מין בהמה וחיה ועוף המפלת כמין בהמה חיה או עוף, אם היו פניו כפני אדם, אף על פי ששאר הגוף דומה לבהמה או לחיה או לעוף – הרי זה ולד, אם זכר – תשב לזכר, אם נקבה – תשב לנקבה, ואם אינו ניכר בין זכר לנקבה – תשב לזכר ולנקבה. ואם אין פניו כצורת פני האדם, אף על פי ששאר הגוף כגוף אדם שלם, וידיו ורגליו ידו ורגליו אדם – אינו ולד, ואין פניו נטואה בטומאת לידה. כמשנה שהביאה הגמרא. (רמב"ם ספר קדושה הלכות איסורי ביאה פ"ז הל' ה, ש"ע י"ד קצ"ד, א).

לחי התחתון עורף על העליון מי שעצם לחיו התחתון עורף על העליון כל שהוא – הרי זה מום, ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת המקדש פ"ז הל' ז, טור י"ד סימן שט).

מסורת הש"ס
 1. חולין נח, ב.
 2. ראה תוספתא בבורות פ"ד י.
 3. תוי"כ ויקרא כב, ב, וראה שם כא, יח.
 4. (בשנייים) תוספתא בבורות פ"ד יא.
 5. ראה נדה כג, א, ירושלמי נדה פ"ג ח"ב.
 6. בבורות ג, ב.
 7. משנה נדה כא, א, חולין ע"א, ילקיש תורה כ, שם תקלו.
 8. קדושין כה, א.

גרסות

אמר רב פפא בכמה כתיי: ושרגליו קלוטות כשל חמור, אמר רב פפא: שחול ברוב כתיי: שחול... כסול.

אחד כתיי: אחת וכן להלך, הכסל כתיי: ועוד: הכסול. ששנתרבו לו יש כתיי: ששנתרבה לו ובכתיי: ועוד: ששנתרבה.

ועצם כתיי: או עצם. לא שמענו את אלו יש כתיי, וכן הגיה בש"ס. ובדפוסים מאוחרים: לא שמענו אלא את אלו.

שגלגל במשניות ועוד: את שגלגל ויש כתיי: ואלו שחוסף שגלגל.

כשל חזיר במשניות וברוב כתיי: לשל חזיר.

בלשונו במשניות וברוב כתיי: של לשונו.

הרי זה מום במשניות וברוב כתיי: הרי אלו מומין.

ידוע בכמה כתיי: יודע. ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי כתיי: ומאי עגול כתיי: מלה זו חסרה.

בחיורא כתיי: ועוד: בצירא, וראה רש"י. ונרסת הרי"ח: צירא וראה עיונים.

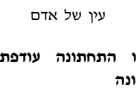
שבלשונו בש"ס: של לשונו. של לשונו כתיי: בלשונו. ומעשה במשניות ובכתיי: מעשה.

ומעשה ברוב כתיי: מעשה. דתנן כתיי: ועוד: דתנא ובכמה כתיי: דתניא.

לחזיר כתיי: לשל חזיר. עליה דרבי... עליה עליה... עליה ויש עליה דאילא... עליה דאילא וראה בב"ח.

וקאמרין כי כתיי: וכו'.

העולם
 גלגל עינו עגול כשל אדם

שפתו התחתונה עורפת על העליונה

ש"ע י"ד נג, א, שם נה, ד, וראה שם בב"י).

הרי זה מום (ראה כ"מ ר"י קורקוס). כמשנה ובגמרא. ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת המקדש פ"ז הל' טו, טור י"ד סימן שט).

הרי זה מום, ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). וכבית דין של אחריהם, ובגמרא. (רמב"ם שם הלכות איסורי מובה פ"ב הל' ב, טור י"ד סימן שט).

הרי זה מום, ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). כבית דין של אחריהם. (רמב"ם שם הלכות ביאת המקדש פ"ז הל' ז, טור י"ד סימן שט).

הרי זה מום, ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת המקדש פ"ז הל' ז, טור י"ד סימן שט).

הרי זה מום, ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת המקדש פ"ז הל' ז, טור י"ד סימן שט).

הרי זה מום, ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת המקדש פ"ז הל' ז, טור י"ד סימן שט).

הרי זה מום, ושוחטים על כך את הבכור בזמן הזה (טור). כמשנה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת המקדש פ"ז הל' ז, טור י"ד סימן שט).

